

KRYMSKÍ TATÁRI

THE CRIMEAN TATARS

Lenka TOMÁŠEKOVÁ, Róbert TOMÁŠEK

ABSTRACT

The Crimean Tatars although they form one of the oldest ethnic groups on the Crimean peninsula, belong to the population group that is constantly restricted in their rights and freedom. The tragic events of the last hundred years have dramatically changed the fate of this Muslim ethnic group. The demographic composition of the population, the famine, the Second World War and the annexation of Crimea were the events that fundamentally affected the lives of the Crimean Tatars for many decades.

Keywords: Crimean Tatars, demographics, Russia, annexation

ÚVOD

Ukrajina a jej dejiny boli po storočia späté s Ruskom. Po osamostatnení sa v roku 1991 mala Ukrajina stále veľa politických, ekonomických a sociálnych vzťahov so svojim východným susedom. Tieto vzťahy, otázka silnejúceho nacionalizmu Ukrajincov, snaha Západu pomôcť novovzniknutému samostatnému štátu na „východnej hranici“ a problém Kremľa akceptovať nezávislosť Ukrajiny vytvorili podmienky, ktoré viedli k anexii Krymu v marci 2014 ako aj k neskoršej invázii Ruska na Ukrajinu v roku 2022.

Polostrov Krym ako súčasť Ukrajiny má svoje špecifické miesto v tomto regióne práve kvôli svojej výnimočnej polohe, ktorá od dávnej minulosti predurčovala dejiny tohto územia. V priebehu histórie sa Krym stal cieľom viacerých civilizácií (Gréci, Byzantínci, Húni, Tatári, Rusi). Najvýraznejší vplyv s presahom až do dnešných čias majú Tatári a Rusi. Obe tieto etniká zásadným spôsobom ovplyvnili konflikt v roku 2014, kedy došlo k anexii Krymu Ruskom.

Celé desiatky rokov vyhlasuje ruská propaganda, že Krym bol vždy ruský. Krymskí Tatári sa však cítia viac „krymskí“ ako Rusi, ktorí dobyli a pripojili Krym k svojmu cárstvu až za vlády Kataríny Veľkej, pričom tatársky chanát a jeho iné varianty (bejlíki, jurta, ap.) existovali na polostrove už od 13. storočia, kedy Krym dobyli Mongolo-tatári. Neskôr bol Krym dobytý Osmanskou ríšou, ktorá v roku 1770 prehrala bitku o Krym s cárskym Ruskom a polostrov postupne prešiel pod cárske impérium. Po pripojení Krymu k cárskemu Rusku v roku 1783 Krymskí Tatári ostali na svojom území, neemigrovali, a tak tvorili a dodnes tvoria „pôvodnejšiu“ etnickú skupinu obyvateľstva Krymu ako Rusi¹.

Ako uvádzajú Solík a Baar (2015), po rozhodnutí sovietskeho vodcu Stalina z roku 1944 o vysťahovaní všetkých Krymských Tatárov z Krymu, bolo podľa oficiálnych dokumentov deportovaných 228 543 ľudí (aj Grékov, Bulharov, Arménov), z čoho bolo 191 014 Krymských Tatárov, čím moslimský život na Kryme po ich deportácii *de facto* zanikol.

¹ Ako uvádza Ondrejcsák (Ondrejcsák, 2021), ešte aj v roku 1898 – čiže viac ako 100 rokov po ruskom obsadení polostrova a následnej ruskej etnickej invázii tvorili najväčšiu etnickú skupinu Krymu Tatári.

Hoci boli neskôr Krymskí Tatári rehabilitovaní, ich návrat do domoviny nebol jednoduchý. Na Kryme ich už prevažne ruskí spoluobčania nevíтали s nadšením, nakoľko im neboli ochotní vrátiť komunistami „znárodnené“ majetky. Krymskí Tatári sa tak ocitli síce späť v domovine, ale chudobní a bez uznania ich základných práv a slobôd.

1 KRYMSKÝ POLOSTROV

Krym vďaka svojej výnimočnej polohe bol stredobodom záujmu viacerých významných kultúr a civilizácií. Niektoré kultúry sa na polostrove zachovali dodnes, iné zanikli, presídlili sa alebo sa časom asimilovali. História polostrova je veľmi rozsiahla, plná zaujímavých zvrátov a bojov. Už v mýtoch starých Grékov malo Čierne more a jeho súčasť osobitné postavenie – bolo považované za kolísku hrozných titánov či známych hrdinov (Argonautov). Tavri prišli na polostrov približne v 9. storočí pred našim letopočtom, pričom zaberali hlavne severnú časť Krymu, južné pobrežie a časť predhorí. Od 4. storočia pritom začína na územie Krymu prenikať kresťanstvo a bola tu založená Chersonská eparchia. V roku 1223 sa prvýkrát na území Krymu objavili Mongolo-tatári a vyrabovali najbohatšie prístavy polostrova ako napríklad mesto Sudaku. Na polostrove sa postupne vytvorili tatárske kniežatstvá (tzv. bejlíki), ktoré sa spojili do Krymskej jurty, ktorá sa stala časťou Zlatej hordy. Postupne Zlatá horda stratila svoje postavenie a moc nad polostrovom získala Krymská jurta. Postupne sa jurta zmenila na Krymský chanát (okolo roku 1450), ktorý sa neskôr stal vazalom Osmanskej ríše. Boje o Krym medzi Osmanskou a Ruskou ríšou začali v 18. storočí. V roku 1770 sa Krymský chanát dostáva vďaka ruskému vojsku z područia Osmanskej ríše a nastáva jeho postupné mocenské pričleňovanie k Ruskej ríši. Tento proces bol završený v roku 1783, kedy Krym začlenila Katarína II. do ruského impéria. Už v tomto období predstavovala Čiernomorská flotila dislokovaná v meste Sevastopol', ktorú v roku 1783 založil obľúbenec Kataríny Veľkej knieža Gregorij Potemkin, veľkú vojenskú aj politickú silu na polostrove. (Starikov, Beljajev, 2017)

Keď v roku 1917 došlo k zvrhnutiu ruskej monarchie, tak etnické zloženie obyvateľstva Krymu bolo nasledovné - Rusi tvorili 41,2% obyvateľstva, Krymskí Tatári tvorili 28,7% obyvateľstva a zvyšok tvorili ostatné národnosti a etnické menšiny. Od decembra 1917 do apríla 1919 bol Krym samostatný. Postupne na území Krymu vznikali rôzne štátne útvary. Počas existencie Zväzu sovietskych socialistických republík (ďalej len „ZSSR“) bola na Kryme zriadená mnohonárodnostná autonómna republika pre Rusov, Krymských Tatárov, Ukrajincov, Židov, Nemcov² a ďalšie národy a etniká. V roku 1939 tvorili Rusi na Kryme približne 50% populácie. V roku 1941 obsadilo Krym nemecké vojsko, čo znamenalo výraznú zmenu národnostného zloženia. Židia boli vyhubení a zmenšila sa aj populácia Rusov. Populácia Krymských Tatárov vzrástla v tomto období až na 30%, avšak v roku 1945 po deportáciách Krymských Tatárov za ich aktívnu kolaboráciu s nacistickými Nemcami a vstup niektorých Tatárov aj do jednotiek SS, vzrástol počet Rusov na Kryme až na 75% obyvateľstva. Zvyšných 25% obyvateľstva tvorili iné národnosti, prevažne Ukrajinci. (Krym – história, fakty, 2014)

Vo februári 1954 najvyššie Politbyro kolektívne rozhodlo o začlenení Krymu pod správu Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky. Zdôvodnené to bolo hlavne tým, že ekonomicky, historicky ako aj územne bol Krym najviac previazaný s Ukrajinou. Podľa predstaviteľov Politbyra išlo „len“ o administratívny úkon v rámci zväzových republík, ktoré boli stále ale súčasťou jedného spoločného štátu. Najvyšší predstavitelia ZSSR v tej dobe

² Republiku tvorilo 26 autonómnych okresov. Rusom patrilo 15 okresov a šesť samostatných miest, Krymskí Tatári mali šesť okresov, Nemci a Židia po dva okresy a Ukrajinci jeden okres. V tejto dobe sa tu zvýšil hlavne počet židovského obyvateľstva, ktoré tu prichádzalo z ostatných oblastí, lebo sovietska vláda tu zriadila akúsi „židovskú republiku“. (Krym – história, fakty, 2014)

nepredpokladali, že Sovietsky zväz sa raz rozpadne a toto ich rozhodnutie vytvorí o niekoľko desiatok rokov veľmi napätú atmosféru v regióne. Počas vlády prezidenta Michaila Gorbačova sa začali na Krym vracat' aj vysídlení Krymskí Tatári. Dnes na území Krymskej autonómnej republiky žijú takmer 2 milióny ľudí: 58% Rusov, 25% Ukrajincov a 12% Krymských Tatárov. Dňa 16. marca 2014 sa na Kryme uskutočnilo referendum, ktorého sa zúčastnilo 82,7% obyvateľov a 95,7% z nich sa vyslovilo za pripojenie Krymu k Ruskej federácii. Za možnosť, aby Krym zostal súčasťou Ukrajiny, sa vyslovilo len 3,2% voličov. Tento akt samozrejme vyvolal napätie medzi Ruskom a Ukrajinou a riešilo ho aj medzinárodné spoločenstvo a Západ. (Krym – história, fakty, 2014)

Z načrtnutej histórie Krymu vyplýva, že na území polostrova došlo k viacerým historickým udalostiam, ktoré mali zásadný vplyv na jeho ďalšie smerovanie – či už je to prijatie kresťanstva, dobytie Krymu Džingischánom, neskoršie vazalstvo Osmanskej ríše a nakoniec anektovanie Ruskom pod vedením Kataríny Veľkej a jej expanzívnej politiky. Preto sa nestotožňujeme s ruským názorom, že Krym bol „vždy“ ruský. Pod ruskou nadvládou bol Krym „len“ viac ako dve storočia, ale napríklad pod nadvládou Tatárov (ovládali Krym od roku 1223 a vládli v ňom aj keď istú dobu ako vazali Osmanskej ríše až do 18. storočia), bol Krym viac ako päť storočí³.

Udalosti posledných sto rokov zásadne ovplyvnili život a existenciu etnickej skupiny Krymských Tatárov. Začalo sa to druhou svetovou vojnou, pokračovalo komunistickými čistkami až po súčasnú anexiu Krymu. Všetky tieto dramatické udalosti ovplyvnili život na Kryme vo viacerých sférach – politických, ekonomických, spoločenských aj náboženských. Tou poslednou dramatickou nelegálnou a nelegitímnou udalosťou, akou referendum z roku 2014 a následná anexia polostrova je, však utlačanie Tatárov na Kryme neskončilo. Uvedené udalosti majú presah až do dnešných dní.

2 ANEXIA KRYMU

Dlhodobá vnútropolitická kríza na Ukrajine, ktorá skončila prevratom vyvolala následne reakciu Ruska, ktoré vnímalo odklonenie Ukrajiny od Ruska ako priamu bezpečnostnú hrozbu. Práve to bolo impulzom k anexii Krymu v roku 2014 a k bojom vo východnej časti Ukrajiny. Rusko malo pocit, že nástroje „soft power“ voči Ukrajine boli vynaložené zbytočne, keďže sa Ukrajina začala orientovať na EÚ a NATO, čím by bolo Rusko zatlačené do ústrania a malo by aliančné vojská za svojou hranicou. Avšak, po situácii, ktorá nastala v roku 2014 na Ukrajine, sa všetko zmenilo. Rusko prešlo po prvýkrát do útoku. Namiesto aktivít, ktoré sú zamerané na blokovanie krokov USA a EÚ, zameraných na „odobratie“ suverenity Ukrajiny, Kremľ išiel po prvýkrát ďalej. Použil to, čím sa predtým len vyhrožoval. Pre Brusel a Washington to bolo úplným prekvapením. (Starikov, 2015)

Rusko na jar 2014 na ukrajinskom Kryme pomohlo zorganizovať referendum o sebaurčení obyvateľov polostrova. Väčšina obyvateľstva (96,77% zúčastnených voličov, čo predstavovalo

³ Tu súhlasíme s Ondrejcsákom (Ondrejcsák, 2021), že odvolávať sa na historický status jednotlivých území má z pohľadu reality medzinárodného práva nulovú relevanciu. Dobrým príkladom je oblasť súčasného Kaliningradu, ktorý od založenia mesta v roku 1255 ako Königsberg patril prevažne k nemeckým štátnym útvarom (s významnou poľskou etapou), najmä Prusku, a po nemeckom zjednotení v roku 1871 Nemecku. Ak by Rusko či Nemecko používalo podobnú logiku ako v prípade Krymu, tak Kaliningrad/Königsberg bol „odjakživa nemecký“ - minimálne teda 700 rokov, a len o niečo viac ako polstoročie (od roku 1945) patrí Sovietskemu zväzu a následne Rusku. Takáto argumentácia však má nulovú relevanciu z pohľadu medzinárodného práva – je úplne jedno, či ide o Krym, Kaliningrad alebo o ruský Ďaleký východ. Medzinárodné spoločenstvo vrátane Slovenska uznáva súčasnú hranicu a to, že niektoré územie v jeho histórii patrilo inému štátu, nezakladá právo na jeho súčasnú anexiu.

1 233 002 obyvateľov) sa v ňom vyslovila za pripojenie polostrova Krym k Ruskej federácii⁴. Dňa 18. marca 2014 bola v Kremli podpísaná zmluva o prijatí Krymu ako aj mesta Sevastopol'a do Ruskej federácie. Západné krajiny však anexiu Krymu neuznali a na Rusko uvalili sankcie. Ukrajina stále oficiálne označuje Krym ako svoje dočasne okupované územie. Predstavitelia Kremľa⁵ pripojenie Krymu k Ruskej federácii doteraz obhajujú odvolávaním sa na ustanovenia Charty OSN (napr. právo národov na sebaurčenie) a na rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora o tom, že deklarácia nezávislosti Kosova neporušila medzinárodné právo.

Západ vrátane Slovenskej republiky neuznal legitímnosť ani legálnosť referenda a tiež neuznal následnú protiprávnu anexiu Krymu. Ministerstvo zahraničných vecí SR vo svojej reakcii na referendum na Kryme a jeho následnú anexiu uvidelo, že vyzýva Rusko na rešpektovanie nezávislosti ako aj územnej celistvosti Ukrajiny vrátane Krymu a na zdržanie sa akýchkoľvek krokov, ktoré by viedli k eskalácii napätia v regióne. Plebiscit o pričlenení Krymu k Ruskej federácii sa uskutočnil v rozpore s ústavou Ukrajiny a pod hrozbou ruskej vojenskej intervencie. "*Referendum v podobe, ako bolo pripravené a uskutočnené na Kryme, je nelegálne a nelegitímne,*" zdôraznilo ministerstvo. (Slovensko nepovažuje..., 2014)

Zástupcovia EÚ ako aj rôznych medzinárodných neziskových a ľudsko-právnych organizácií neustále upozorňujú na nezákonné a nehumánne zaobchádzanie s „neruskými“ menšinami na Kryme, hlavne s Krymskými Tatármi. Paradoxne, práve porušovanie ľudských práv a slobôd je jedným z hlavných dôvodov, prečo Rusko anektovalo Krym a zaútočilo na Ukrajinu, aby „ochránilo“ svoju ruskú utlačovanú menšinu pred fašistickými Ukrajincami a Západom.

3 OSUD KRYMSKÝCH TATÁROV

Udalosti ako druhá svetová vojna, čistky a deportácie počas komunistického režimu alebo anexia Krymu veľmi tvrdo poznačili životy a smerovanie Krymských Tatárov. Napriek tomu, že deportovaných Tatárov, ktorých donútil k odchodu z domoviny Stalin počas druhej svetovej vojny v roku 1957 rehabilitovali, nemohli sa vrátiť na Krym. Pokiaľ sa im podarilo na Krym dostať, boli znova deportovaní, pretože nemohli získať povolenie k trvalému pobytu. Proces návratu Krymských Tatárov do vlasti a reinštitucionalizácie islamu na Kryme zosilnel po roku 1989, kedy bol Krymským Tatárom umožnený návrat do domoviny. Stalo sa to takmer po pol storočí, kedy Michail Gorbačov v čase uvoľňovania napätia zrušil starý kolektívny trest a Tatári sa počas perestrojky mohli postupne začať vracieť z exilu na Krym. V prvej polovici 90. rokov minulého storočia ich prišlo späť do vlasti zhruba 150-tisíc, pred anexiou Krymu počet Krymských Tatárov presiahol štvrt' milióna, pričom viac ako 100-tisíc Tatárov sa

⁴ Rusko využilo danú situáciu a špecifiká polostrova. Krym ako polostrov môže byť v prípade kontroly námorných trás veľmi efektívne izolovaný, počas ťažko čitateľných aktivít rôznych politických aktérov (novovzniknutá kyjevská vláda, ktorú proruskí politici na Kryme označili za protiústavnú a nelegitímnu, na rozdiel od krymských Tatárov, ktorí kyjevskú vládu uznali). Prorusky orientované orgány Autonómnej republiky Krym odmietli uznať kyjevskú vládu a ohlásili svoj zámer pripojiť sa k Ruskej federácii. Rusko podporilo tieto snahy vyslaním svojich vojakov, podporou krymskej domobrany, vysielaním „humanitárnych konvojov“, zaistením vysielania svojich médií na uvedenom území, atď.

⁵ Belton (2022) uvádza, že Putin a „jeho“ ľudia vnímali rozširovanie Západu prostredníctvom NATO čoraz bližšie k ruským hraniciam ako existenčné ohrozenie. Demokratické hnutia, ktoré zvrhli proruské vlády na Ukrajine a v Gruzínsku nepovažoval Kreml za vyjadrenie slobodnej vôle občanov, ale za Amerikou platené revolúcie. Tieto paranoidné predstavy sa zrodili z kolapsu veľmoci a z horkej porážky komunistického systému. Putin v roku 2007 v jednom zo svojich prejavov pred svetovými lídrami skritizoval rozšírenie NATO o štáty bývalej Varšavskej zmluvy. Západ podľa neho pošliapal bezpečnostné záruky, ktoré dal Sovietskemu zväzu po páde Berlínskeho múru. Najhorlivejšie odsúdil plány USA vybudovať raketové dáždniky v Poľsku a Česku.

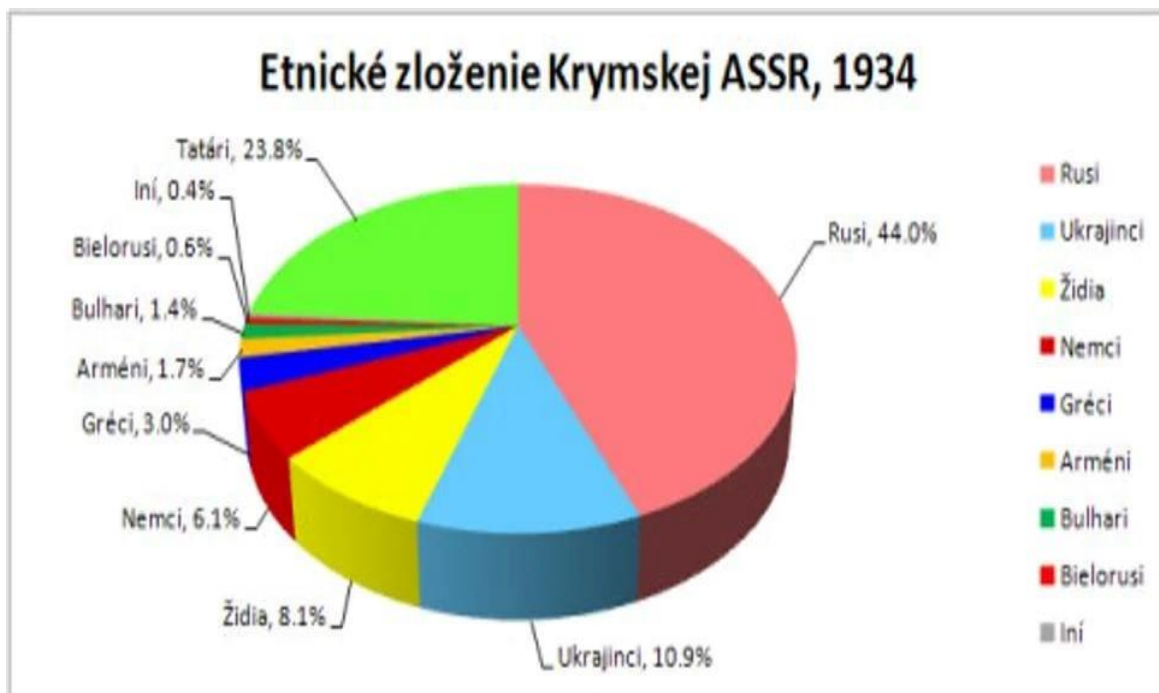
k návratu ešte stále chystalo zo zahraničia (najvyšší počet Krymských Tatárov v exile bol predovšetkým v Uzbekistane). (Solík, Baar, 2015)

Zásadnými problémami tejto ťažko skúšanej minority boli pred ruskou anexiou predovšetkým chudoba a spomínané značné medzery v oficiálnej podpore krymskotatárskeho jazyka a kultúry. Na Kryme síce tvoria Krymskí Tatári okolo 12 % obyvateľov, ale polovica z nich bola podľa údajov z prvej dekády 21. storočia bez práce. Neuveriteľne dlhú dobu sa preťahovalo i získavanie ukrajinského občianstva po návrate Tatárov z ich núteného exilu, z čoho vyplývali ďalšie komplikácie v procese ich asimilovania sa v pôvodnej domovine. Nakoľko Tatári neboli ukrajinskými občanmi, nemohli si zvoliť svojich zástupcov do správy obcí, celého Krymu a ani do celoštátneho parlamentu. Ku sociálno-ekonomickej diskvalifikácii sa tak pridala diskvalifikácia politická, ktorá prehlbovala úpadok tatárskej životnej úrovne. Komunisti a proruskí politici sa už v priebehu 90. rokov minulého storočia usilovali o diskreditáciu a kriminalizáciu Medžlisu (krymsko-tatársky parlament) ako „*nezákonného subjektu, ktorý sa pod rúškom lojality usiluje o úplne odtrhnutie Krymu a o etnickú nadvládu*“. Proruskí politickí predstavitelia vyberali k rozhovorom „*vlastných*“ tatárskych zástupcov (kolaborantov), ktorým napríklad zaistili zvolenie do parlamentu na kandidátke komunistickej strany. Tento postup je v rámci politického boja využívaný doteraz. Aj rok od anexie Krymu Ruskom bolo možné skonštatovať, že Rusko voči Krymským Tatárom zvolilo represívnu politiku a variant sily a nátlaku namiesto integrácie a spolupráce. Rusko sa prostredníctvom dobre známych nástrojov (hrozieb, vydierania, podplácania, podvratnej činnosti či perzekúcií) neustále snaží získať nielen vplyv v Medžlise, ale zároveň stimulovať protiruských ľudí, aby odišli z polostrova. Odchádzajú hlavne mladí muži, ktorí by inak museli narukovať do ruskej armády. Tatári na Kryme zažívajú permanentný nátlak, aby sa vzdali ukrajinského občianstva a prevzali si ruské pasy. Pokiaľ sa tomu snažia vyhnúť, zachádza sa s nimi ako s cudzincami, alebo čelia hrozbám, že budú vyst'ahovaní. (Solík, Baar, 2015)

3.1 Etnické zloženie polostrova Krym

História polostrova Krym je naprieč storočia plná výbojov, bitiek, okupovania a expanzií rôznych etníc, národov a civilizácií. Každý z národov tu zanechal vlastné prvky kultúry, jazyka, náboženstva či spôsobu života. Obohatili kraj o nové plodiny a poľnohospodárske zručnosti (Gréci, Byzantínci), náboženské rituály a nové božstvá, spôsoby stavania lodí, domov, infraštruktúry. Za jednu z najdlhšie a najzásadnejšie pôsobiacich etníc na území Krymu považujeme Tatárov, ktorí osídľovali polostrov od 13. storočia. Ich nadvláda skončila v 18. storočí, kedy Katarína Veľká pripojila Krym k svojmu cárstvu. Postupne dochádzalo k zmene zloženia etnických skupín na Kryme v prospech Rusov.

Napriek stopäťdesiatim rokom ruskej nadvlády tvorili Krymskí Tatári v roku 1934 druhú najpočetnejšiu etnickú skupinu na Kryme. Rusi tvorili už viac ako 44 % obyvateľov Krymu, Krymskí Tatári 23,8% obyvateľov a Ukrajinci iba necelých 11 % obyvateľov. Celková demografia polostrova (viď Graf 1) však v najbližších rokoch zásadným spôsobom ovplyvnila nielen osud Krymských Tatárov, ale aj ďalších minoritných etnických skupín. V roku 1934 žilo na Kryme približne 6,1 % Nemcov, Židov tu bolo v tomto období 8,1% obyvateľov, Gréci tvorili 3 % obyvateľov Krymu. Nasledujúce historické udalosti – hladomor v 30. rokoch, začiatok druhej svetovej vojny a antipatie domáce „neruského“ obyvateľstva voči politike Stalina, tragicky ovplyvnili nielen osud obyvateľstva na Kryme ale v celej Ukrajine.

Graf 1 Etnické zloženie krymskej populácie v roku 1934

Zdroj: <https://blog.sme.sk/garassy/politika/krym-bol-vzdy-rusky-skutocne>

Minulé storočie veľmi ťažko skúšalo Krym aj celú Ukrajinu. Jedným z najbolestivejších období novodobej histórie Ukrajiny, ktoré doteraz rezonuje a ovplyvňuje postoje a nálady Ukrajincov k Rusom, a ktoré nedokáže ukrajinský ľud zabudnúť ani vymazať zo svojho kolektívneho vedomia a historickej pamäte, je hladomor v 30. rokoch minulého storočia. Stalinom nevhodne a narýchlo pripravená kolektivizácia poľnohospodárstva v Rusku (ktorého súčasťou vtedy Ukrajina bola) mala za následok, že napriek veľkému podielu poľnohospodárskej pôdy na Ukrajine a rozvinutému vidieckemu poľnohospodárstvu, v rokoch 1932-1933 vyvrcholil hladomor, obeťou ktorého sa stalo zrejme viac ako 3,9 milióna ukrajinských obyvateľov, prevažne roľníkov na vidieku. Ako uvádza Inštitút demografie a sociálneho výskumu M. V. Ptucha Národnej Akadémie vied Ukrajiny, v dôsledku politiky Sovietskeho zväzu v oblasti obstarávania obilia a kolektivizácie, ktorej sa ukrajinský vidiek bránil, stratila Ukrajina v dôsledku hladomoru aj viac ako 600-tisíc nenarodených detí, čo malo vplyv na ďalší demografický vývoj na Ukrajine. (Puškar, 2023)

Polostrov Krym patril medzi oblasti, ktoré boli z dôvodu hladomoru postihnuté „len“ 20 – 24,9 % poklesom populácie. (Obrázok 1) Stalin vnímal Ukrajinu a obzvlášť jej roľníkov ako hrozbu, ktorú treba eliminovať. Vedel, že nacionalizmus ukrajinského ľudu je príliš silný a potreboval im dať príučku, aby sa nevzpierali kolektivizácii a ruskému vedeniu. Aj tieto udalosti zásadným spôsobom poznačili vývoj demografie na Kryme, nakoľko tu stále žila silná etnická skupina Ukrajincov a Krymských Tatárov, ktorí nepodporovali prosovietské videnie sveta.

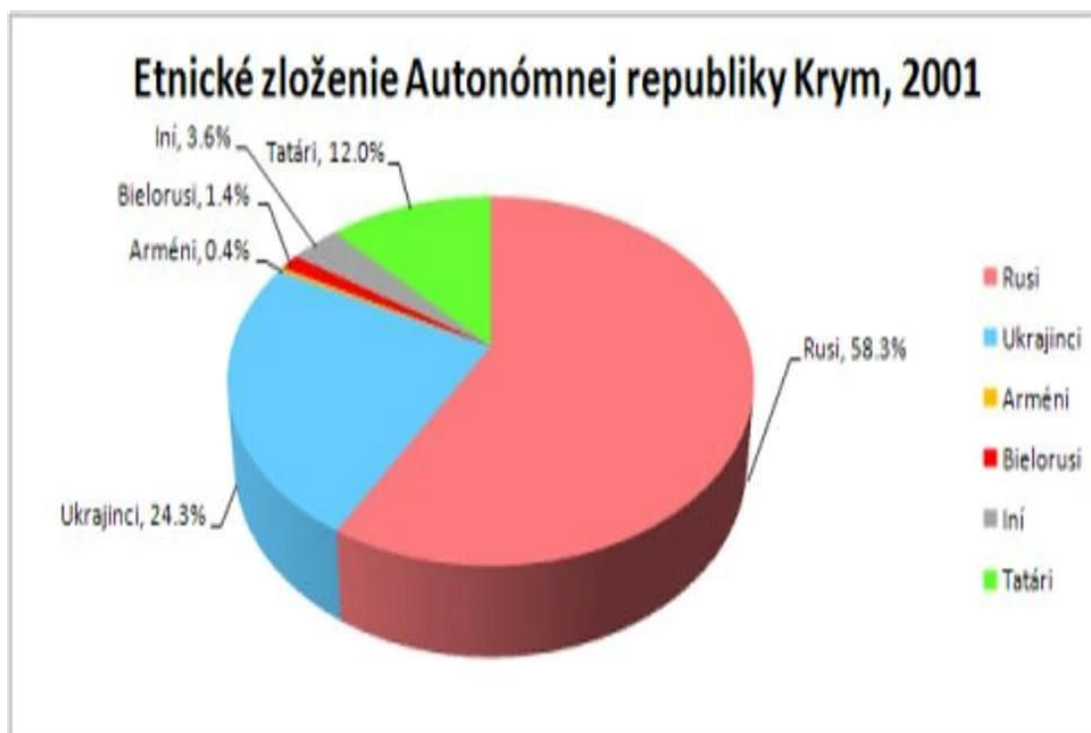
Obrázok 1 Hladomor v rokoch 1929-1933 na Ukrajinu

Zdroj: <https://dennikn.sk/3128535/ukrajinsky-hladomor-stalinistica-genocida-a-kontext-prebiehajucej-ruskej-agresie/>

Ďalším obdobím, ktoré poznačilo vývoj demografie Krymu a prehĺbilo historickú krivdu Krymských Tatárov voči Rusom, bola druhá svetová vojna. Počas vojny došlo k udalostiam ako usmrtenie alebo deportácia Židov, k spolupráci domáceho obyvateľstva s nacistickými vojskami, k nárastu nenávisť nielen Ukrajincom ale aj Krymských Tatárov voči Rusku a Stalinovi. Stalin vnímal Tatárov, z ktorých mnohí radšej spolupracovali s nacistami (pričom netreba zabúdať na fakt, že v čase druhej svetovej vojny tvorili Nemci 6% obyvateľstva Krymu a vzťahy medzi jednotlivými etnikami mali rôznu intenzitu a ambivalentnosť) ako nepriateľov, a preto ich ešte pred skončením druhej svetovej vojny (v roku 1944) násilne deportoval do Strednej Ázie, pričom skonfiškoval ich majetky. Už tu vraj môžeme nájsť korene „nacistickej“ povahy Ukrajincom a Krymských Tatárov, ktoré ako dôvod deportácie určil Stalin. Likvidácia Židov a nemeckej menšiny, deportácie Krymských Tatárov a presídľovanie Rusov na Krym predstavovali faktory, ktoré umožnili „vzostup“ ruskej populácie na Kryme takmer o polovicu.

Eliminovanie problémových etníc prostredníctvom ich deportácie, obmedzovania na právach, konfiškovaním majetku, politickej a spoločenskej izolácie boli postupy, ktoré využívali Rusi dlhé desaťročia. Tieto praktiky neskončili ani po rozpade ZSSR a Rusko naďalej hybridným spôsobom zasahovalo do fungovania Ukrajiny a Krymu.

V roku 2001, kedy prebehlo posledné oficiálne sčítanie obyvateľov Ukrajiny, sa 77,8% obyvateľov hlásilo k ukrajinskej národnosti, 17,3% obyvateľov k ruskej národnosti. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 sa v Autonómnej republike Krym hlásilo 58,3% obyvateľov k ruskej národnosti, 24,3% obyvateľov k ukrajinskej národnosti a len 12% obyvateľov ku Krymským Tatárom (Graf 2). (Vseukrajinskaja perepis naselenija, 2001).

Graf 2 Etnické zloženie Autonómnej republiky Krym v roku 2001

Zdroj: <https://blog.sme.sk/garassy/politika/krym-bol-vzdy-rusky-skutocne>

Na Ukrajine sa od roku 2001 už nerealizovalo sčítanie obyvateľstva, ale len výberové zisťovania alebo prieskumy, ktorých údaje sa samozrejme rozchádzajú, pretože záleží na agentúre, ktorá prieskum realizuje a objednávateľovi prieskumu. Ďalším zásadným faktorom výsledku sčítania obyvateľstva je to, či je do prieskumu započítaný aj Krym, Donbas alebo Luhansko.

Podľa Kyjeva Moskva zmenila vo svoj prospech etnické zloženie obyvateľstva Krymu tým, že tam presídľovala svojich občanov. Podľa záznamov organizácií pre ľudské práva prišlo z Ruska na územie polostrova približne 500-tisíc ľudí. To je obrovský podiel na celkovej populácii Krymu, pričom ruské úrady utajujú skutočné údaje a uvádzajú, že na Krym prišlo necelých 280-tisíc ľudí. V tomto prípade ide o zločin, pretože podľa medzinárodného práva nie je dovolené okupujúcemu štátu cielene presídľovať obyvateľstvo a meniť etnické zloženie na dotknutých územiach. V dôsledku ruskej okupácie utieklo z polostrova približne 25-tisíc Krymských Tatárov a celkovo 50-tisíc ľudí, pričom tento stav nemusí byť presný ani konečný. (Moskva zmenila zloženie obyvateľstva Krymu, 2019)

Rusko neustále cielene vytvára na Kryme podmienky, ktoré mu napomáhajú udržať si svoje postavenie na polostrove. Obmedzuje protiruské nálady miestneho obyvateľstva (hlavne Krymských Tatárov) a politicky, ekonomicky, vojensky a sociálne si zabezpečuje silné postavenie v regióne. Veľmi efektívne na to Rusko využíva rôzne formy hybridnej vojny (informácie, dezinformácie, manipulovanie verejnou mienkou, podporovanie proruských strán a organizácií, atď.). Takto Rusko desaťročia priamo i nepriamo zasahuje do histórie Krymu a jeho obyvateľov.

ZÁVER

Krymskí Tatári, hoci patria medzi najstaršie etnikum žijúce na území Krymu, bolo naprieč dejinami ťažko skúšaným národom. Odlišnosti v spôsobe ich života, v náboženstve a

v predstave o spolunažívaní v rámci polostrova odsunuli Tatárov na okraj spoločenského, politického a ekonomického života. Stalin ich v roku 1944 deportoval do Strednej Ázie, znárodnil im väčšinu majetku, neumožnil im návrat ani šancu na slušný život.

Západná odborná literatúra sa zhoduje v tom, že anexia Krymu ako aj aktuálny konflikt na Ukrajine sú vyústením nielen hybridného pôsobenia Ruska, ale aj vnútro politickej krízy na Ukrajine, ktorá sa ťahá od začiatku milénia. Oranžová revolúcia, euromajdany, zasahovanie cudzích aktérov do vnútorných záležitostí Ukrajiny – to všetko vytvorilo ideálne podmienky pre vznik anexie Krymu, ktorá slúžila nielen na zaistenie zotrvania Čiernomorskej flotily v Sevastopole, ale aj na umocnenie postavenia a výhod ruského obyvateľstva na úkor ostatných menšín vrátane Krymských Tatárov.

Na polostrove Krym žilo v roku 2015 okolo 280-tisíc Krymských Tatárov. Organizácia Human Rights Watch opakovane konštatovala porušovanie ich práv. Konkrétne upozornila na prenasledovanie tatárskej menšiny ako aj aktivistov a novinárov, ktorí sa nesúhlasne vyjadrujú o pripojení k Rusku. Úrady pod rôznymi zámienkami ako je napríklad boj proti extrémizmu, prenasledujú ľudí, ktorí sa opovžia kritizovať ruské kroky na Kryme. Tatári sú podľa správy vystavení silnému politickému a náboženskému útlaku. (Matišák, 2015) Hoci podľa medzinárodného práva nie je dovolené okupujúcemu štátu cielene presídľovať obyvateľstvo a meniť etnické zloženie na dotknutých územiach, po anexii Krymu utieklo z polostrova približne 25-tisíc Krymských Tatárov a celkovo 50-tisíc ľudí, pričom tento stav nemusí byť presný ani konečný. Donald Tusk ešte v roku 2018 zdôraznil, že na neuznaní ilegálnej anexie polostrova Krym sa nič nemení a pripomenul pretrvávajúcu zodpovednosť Ruskej federácie v súvislosti s konfliktom na východe Ukrajiny. EÚ vyzýva podľa jeho slov Rusko na rešpektovanie medzinárodného humanitárneho práva a požaduje neodkladné prepustenie všetkých – na polostrove Krym a na území Ruskej federácie – ilegálne zadržovaných a uväznených ukrajinských občanov vrátane aktivistov z radov Krymských Tatárov a početných novinárov. (Martinková, 2018)

Historické udalosti ako prvá anexia Krymu Katarínou Veľkou, hladomor v 30-tych rokoch minulého storočia, druhá svetová vojna, komunistické čistky a deportácie alebo anexia Krymu z nedávnej minulosti stále negatívne ovplyvňujú život Krymských Tatárov a sťažujú ich návrat do spoločenských, politických a ekonomických štruktúr Krymu, kam patrili a patria.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- BELTON, C. 2022. *Putinovi ľudia*. Bratislava: IKAR. 2022. 541 s. ISBN 978-80-551-7951-3.
- GARASSY, L. 2014. *Krym bol vždy ruský! Skutočne?* [online] [cit. 2023. 12. 17.]
Dostupné na: <https://blog.sme.sk/garassy/politika/krym-bol-vzdy-rusky-skutočne>
- KRYM – historia, fakty*. 2014. [online] [cit. 2023. 11. 23.] Dostupné na: <https://mashtall.wordpress.com/2014/08/13/krym-historia-fakty/>
- Krym – referendum*. 2014. [online] [cit. 2024. 01. 04.] Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/249145/krym-referendum/>
- MARTINKOVÁ, S. 2018. *Tusk: Na neuznaní ilegálnej anexie Krymu sa nič nemení*. [online] [cit. 2023. 11. 10.] Dostupné na: <https://europa.pravda.sk/aktuality/clanok/476303-tusk-na-neuznani-ilegalnej-anexie-krymu-sa-nic-nemeni/>
- MATIŠÁK, A. 2015. *Rusko si anexiu stráži a svet to až tak netrápi*. [online] [cit. 2024. 01. 12.] Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/349037-rusko-si-anexiu-strazi-a-svet-to-az-tak-netrapi/>

- Moskva zmenila zloženie obyvateľstva Krymu. Presídľovala tam Rusov, tvrdí Kyjev.* 2019. [online] [cit. 2023. 12. 17.] Dostupné na: <https://www.trend.sk/spravy/moskva-zmenila-zlozenie-obyvateľstva-krymu-presidlovala-tam-rusov-tvrdi-kyjev>
- Mýty a fakty o Ukrajine.* [online] [cit. 2023. 12. 13.] Dostupné na: <https://www.mzv.sk/aktualne/ukrajina/myty-a-fakty-o-ukrajine>
- ONDREJCSÁK, R. 2021: *Mapa týždňa: Krym odjakživa ruský?* [online] [cit. 2023. 12. 17.] Dostupné na: <https://dennikn.sk/2293550/mapa-tyzdna-krym-odjakziva-rusky/>
- PUŠKAR, I. *Hladomor v číslach – v júni 1933 zomieralo od hladu v priemere 28-tisíc ľudí denne.* [online] [cit. 2022. 4. 21.] Dostupné na: <https://dennikn.sk/3699920/hladomor-v-cislach-v-juni-1933-zomieralo-od-hladu-v-priemere-28-tisic-ludi-denne/>
- Rusi nás prenasledujú, tvrdia Krymskí Tatári. Od anexie tisíce z nich utiekli.* 2015. [online] [cit. 2024. 01. 12.] Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/355603-rusi-nas-prenasleduju-tvrdia-krymski-tatari-od-anexie-tisice-z-nich-utiekli/>
- STARIKOV, N. 2015. *Ukrajina. Chaos a revolúcia – zbrane dolára.* Kežmarok: Vydavateľstvo slovanskej literatúry TORDEN. 2015. 215 s. ISBN 978-80-89903-00-9.
- STARIKOV, N., BELAJEV, D. 2016. *Rusko. Krym. História.* Kežmarok: Tlačiareň Kežmarok GG. 2016. 232 s. ISBN 978-80-89903-02-3. 2022. 541 s. ISBN 978-80-551-7951-3.
- Slovensko považuje krymské referendum za neplatné a neuznáva ho.* 2014. [online] [cit. 2024. 01. 13.] Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/45305/slovensko-povazuje-krymske-referendum-za-neplatne-a-neuznava-ho>
- SOLÍK, M., BAAR, V. 2015. *Islam na Kryme a radikalizmus: Postoj Ruska ku krymským Tatárom po anexii polostrova – represia, alebo integrácia?* [online] [cit. 2024. 01. 16.] Dostupné na: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-3185910f-c682-4602-a991-3446c9469fac>
- Ukrajinský hladomor – stalinistická genocída a kontext prebiehajúcej ruskej agresie.* [online] [cit. 2024. 01. 24.] Dostupné na: <https://dennikn.sk/3128535/ukrajinsky-hladomor-stalinisticka-genocida-a-kontext-prebiehajucej-ruskej-agresie/>
- Vseukrajinskaja perepis naselenija 2001. Gosudarstvennyj komitet statistiki Ukrajiny.* [online] [cit. 2023. 12. 27.] Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/>

PhDr. Lenka TOMÁŠEKOVÁ, PhD.
Trnavský samosprávny kraj, Trnava
lenka.tomasekova@gmail.com

PhDr. Róbert TOMÁŠEK, PhD.
roberttomasek.tomasek@gmail.com